

НАПРЯМ 1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-295-4-1>

СКЛАДНІСТЬ ПРАЦІ ТА ВИРОБНИЦТВО ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Гуй Хуачжи

*аспірантка кафедри загальної економічної теорії
та економічної політики*

Одеського національного економічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4671-3930>

Історична діалектика глобалізації та локалізації виробництва породжує об'єктивну необхідність локалізації повністю завершених ланцюжків створення доданої вартості на рівні національної економічної системи. Такі повні, вертикально інтегровані ланцюжки створення доданої вартості повинні включати в себе не тільки послідовні технологічні ступені безпосереднього процесу виробництва, а й наукові дослідження, розробки, дизайн, післяпродажне обслуговування і т. ін. Тому метою дослідження є розробка методологічних основ наукового аналізу складної праці, спрямована на теоретичне обґрунтування історичної необхідності локалізації в Китаї досліджень та розробок, яка означає безпосереднє поєднання науки та виробництва на рівні вже не глобальних, а локальних ланцюжків створення вартості на рівні національної економічної системи. Методологічною основою дослідження є принцип конкретного історизму в аналізі економіки, згідно з яким об'єктивні економічні закони і відповідні їм принципи державної політики є в значній мірі специфічними для кожної даної історичної епохи, але при цьому їх послідовна зміна є не хаотичною, а історично глибоко закономірною.

В сучасній економіці складною стає вже не тільки індивідуальна, а й комбінована праця, тобто праця сукупного працівника науково-виробничого комплексу, що включає в свою структуру не тільки виробничі, а й експериментальні, дослідницькі та конструкторські підрозділи. Виходячи з цього, політична економія активно розробляє проблеми співвідношення творчої діяльності та вартісних відносин [1–7].

Якщо розглядати працю сукупного робітника сучасної корпорації, що постійно оновлює свою продукцію, як єдиний процес конкретної праці, то виникає проблема її складності та критерію її визначення.

У сучасних умовах ускладнення праці не зводиться до зростання кваліфікації часткових робітників, зайнятих у виробництві. Якщо мати на увазі сукупну працю, що застосовується в рамках високотехнологічних корпорацій, що є по суті науково-виробничими комплексами, то її ускладнення ґрунтується насамперед на безпосередньому комбінуванні науки з виробництвом. При цьому роль науки не обмежується тим, що її результати множать продуктивну силу праці в матеріальному виробництві. Все зростаючого значення набувають ті пропорції, в яких наука безпосередньо комбінується з виробництвом, оскільки саме ці пропорції визначають складність сукупної праці, що застосовується в рамках корпоративних науково-виробничих комплексів [8; 9].

В свою чергу підвищена складність комбінованої спільно-загальної праці виявляється у її здатності як вдосконалювати методи виробництва однієї й тієї продукції, так й регулярно створювати нові й змінювати вироблені споживчі вартості. Коли зв'язок конкретної та абстрактної сторін спільної праці опосередковує продуктивна сила суспільної праці, її підвищення веде до збільшення кількості створюваних конкретною працею сукупного робочого споживчих вартостей. При цьому кількість абстрактної праці, що припадає на одну таку споживчу вартість зменшується. Через це відбувається зменшення вартості одиниці товару. Справа в тому, що підвищення продуктивної сили праці сукупного робітника залишає незмінною масу створюваної ним вартості, оскільки залишається незмінною маса абстрактної праці. Але тепер ця маса абстрактної праці розподіляється між збільшеною кількістю споживчих вартостей. В результаті на одиницю товару припадає вже менша величина абстрактної праці і, отже, менша величина вартості, що утворюється ним.

Коли зв'язок конкретної та абстрактної сторін праці сукупного працівника опосередковує не продуктивна сила, а складність комбінованої праці, переважання якісних змін споживчої вартості над кількісними передбачає радикальні зміни у самій структурі сукупного працівника, у характері самого капіталістичного виробництва у цілому. В основі цих глибинних зрушень лежить безпосереднє комбінування науки та виробництва. Ці зрушення у змісті складності праці виражаються у відповідних змінах форми складності завдяки тому, що на основі комбінування науки та виробництва сукупна праця набуває здатність постійно оновлювати споживчу вартість своєї продукції. Тому складність комбінованої праці опосередковує зв'язок конкретної та абстрактної сторін цієї праці зовсім не так, як продуктивна сила спільної праці [10].

Продуктивна сила праці висловлює не так єдність, як протилежність конкретної та абстрактної праці. Як зазначалося вище, ця протилежність проявляється у даному разі у цьому, що маса створеної абстрактним

працею вартості залишається незмінною, попри зміни продуктивної сили, які стосуються конкретної сторони праці товаровиробника. Тому при підвищенні продуктивної сили праці кількість абстрактної праці, втіленої в одиниці товару, зменшується. Складність праці, навпаки, висловлює не стільки протилежність, скільки динамічну єдність конкретної та абстрактної сторін праці товаровиробника. Якісні перетворення у самому змісті конкретної праці супроводжуються адекватними змінами абстрактної сторони праці: ускладнення праці збільшує кількість абстрактної праці та масу створюваної нею вартості.

Таким чином, у оновленні продукції виявляється підвищення не продуктивної сили, а складності комбінованої праці. На відміну від підвищення продуктивної сили, збільшення складності праці збільшує масу абстрактної праці та створюваної нею вартості. Тому на одиницю нової споживчої вартості тепер може припадати збільшена величина абстрактної праці і, отже, величина вартості, що зросла. В результаті вартість одиниці нового товару може не зменшуватись, а збільшуватись. Отже, введення в теоретичний аналіз складності комбінованої праці та врахування специфічного впливу її динаміки на масу створюваної вартості та на вартість одиниці товару дозволяє підійти до пояснення знаменитого «парадоксу Варги», пов'язаного з протилежним рухом у ХХ ст. цін і вартостей. Для цього методологічно важливо розрізняти не тільки конкретну та абстрактну працю, а й конкретний та абстрактний робочий час, тобто час конкретної та абстрактної праці. Ускладнення праці означає розрив між конкретним та абстрактним робочим часом: конкретний час залишається колишнім, а абстрактний – збільшується за рахунок збільшення складності. На ранніх щаблях розвитку капіталізму подовжувався конкретний робочий час, тобто час конкретної праці. Навпаки, сучасної економіки характерна тенденція до подовження абстрактного робочого дня з допомогою підвищення складності праці.

Слід зауважити, що категоріальне осмислення нових економічних явищ, породжених сучасним науково-технічним розвитком, потребує нового підходу до використання поняття складності праці. Насамперед, необхідно розрізняти складність індивідуальної та комбінованої праці. Якщо складність індивідуальної праці характеризується підготовкою, яка потрібна для її виконання, то складність комбінованої праці вимірюється тією пропорцією, у якій спільна праця безпосередньо комбінується із загальною працею. На «виході» ця пропорція проявляється насамперед у здатності створювати нові чи покращувати колишні продукти. Ця здатність комбінованої спільно-загальної праці є виразом того, що її ускладнення не зводиться до механічного включення до складу сукупного робітника тих, хто зайнятий творчою працею. Науково-дослідний персонал відіграє особливу роль у процесі збільшення вартості: хоча науково-дослідні робітники безпосередньо не

створюють вартості своєю творчою працею, але їх праця підвищує складність праці сукупного робітника корпорації та надає йому здатність регулярно відтворювати надмірну додаткову вартість.

У транснаціональних корпораціях (ТНК) комбінування загальної та спільної праці в умовах глобалізації набуває міжнародного характеру і призводить до утворення глобальних ланцюжків створення вартості. За даними Організації Об'єднаних Націй (ООН), до кінця 2021 р. корпорацій з більш ніж 700 000 дочірніх та залежних підприємств, розкиданих по всьому світу, що утворюють величезну виробничо-збутову систему. Транснаціональні корпорації монополізували одну третину світового виробництва, 90% прямих іноземних інвестицій (ПІІ), дві третини загального обсягу торгівлі та 70% світових патентів та технологій. Найприбутковіші функції в структурі транснаціональних ланцюжків створення вартості ті, які найбільшою мірою віддалені в часі від процесу безпосереднього складання продукту – це наукові дослідження, розробки, дизайн, зосереджені звичайно в розвинених країнах Заходу і, перш за все, там, де знаходяться штаб-квартири транснаціональних корпорацій.

Якщо для України на передній план виходить об'єктивна необхідність локалізації промислового виробництва, то для Китаю сьогодні не менше значення має необхідність локалізації досліджень та розробок, що означає безпосереднє комбінування загальної та спільної праці на рівні вже не глобальних, а локальних ланцюжків створення вартості.

У разі переважання тенденції до глобалізації ланцюжків створення вартості передньому плані виявляється міжнародна складність суспільно-загальної праці, комбінованої в рамках транснаціональних корпорацій. Навпаки, у міру розгортання тенденції до локалізації ланцюжків доданої вартості на перший план виходить складність суспільної праці вже не на корпоративному рівні, а на рівні всієї національної економічної системи в цілому. При цьому треба враховувати, що у кожній країні своя стратегія збільшення виробництва доданої вартості в умовах, коли історично переважає тенденція до локалізації виробництва. Перед Китаєм сьогодні стоїть завдання локалізації вже не так промислового виробництва, як досліджень і розробок. Якщо в умовах переважання тенденції до глобалізації Китай, в цілому, успішно вирішив проблему створення доданої вартості спільною працею [11; 12], то в умовах, коли переважає тенденція до локалізації, на передній план об'єктивно виходить проблема загальної праці та її участі у процесі створення доданої вартості усією національною економічною системою в цілому.

Список використаних джерел:

1. Гриценко А. А. Развитие форм обмена, стоимости и денег. Киев : Основа, 2005. 192 с.
2. Несененко П. П., Артеменко О. А., Патлатой О. Є. Сучасні економічні теорії : навчальний посібник. Одеса : ОНЕУ, 2017. 326 с.
3. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. Київ : Логос, 2003. 631 с.
4. Тарасевич В. М. Теоретичний вимір інформаційно-цифрової економіки: основи і система первинних інформаційних феноменів. *Економіка України*. 2021. № 1. С. 3–23.
5. Єщенко П. С. Інформаційна економіка – шанс побудови нової моделі розвитку суспільства чи ілюзія шансу? *Економіка України*. 2019. № 2. С. 3–21.
6. Геец В. М., Тарасевич В. Н. Политическая экономия: прошлое, настоящее, будущее: монографія / Под ред. В. М. Гейца и В. Н. Тарасевича. Киев : ЦУЛ, 2014. 1056 с.
7. Артёмова Т. И. Стоимость и цена: логико-исторический процесс формообразования. Киев : Основа. 2006, 448 с.
8. Грималюк А. В. Абстрактная сложность труда. *Науковий вісник ОДЕУ*. 2006. № 13 (33). С. 29–39.
9. Грималюк А. В. Методологічні основи теоретичного дослідження складної праці. *Вісник соціально-економічних досліджень: збірник наукових праць*. 2006. № 24. С. 213–222.
10. Грималюк А. В. Методологические основы анализа процесса отчуждения сложности от труда. *Науковий вісник ОДЕУ*. 2006. № 14 (34). С. 9–22.
11. Несененко П. П., Поліщук В. О. Сучасний стан, місце та роль КНР у світовій економіці. *Вісник соціально-економічних досліджень* : зб. наук. праць / За ред. М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2020. № 1 (72). С. 191–202.
12. Несененко П. П., Артеменко О. А. Аналіз внутрішніх закономірностей проведення сучасних реформ у КНР у світлі процесів соціалізації. *Китаєзнавчі дослідження*. 2021. № 4. С. 26–38.